

Bloeyendael bulletin

MAART 2022

Stichting Bloeyendael
Archimedeslaan 1
3584 BA Utrecht
www.bloeyendael.nl
NL74 INGB 0003 4466 50
Tel. 06 4500 5700

Bloeyendael leeft
Troostrijk
De zwarte els
Dwaallichtjes
Allardsoog
Steenmarters op bezoek
Waar blijft de wilde eend?
Sneeuwkllokjes, een witte gloed
Stormschade

Bloeyendael leeft!

Hoog water, paden onder water, harde wind, omgewaaide bomen....het is winter in Bloeyendael. De 'nieuwe winter' misschien wel: in plaats van vorst en sneeuw, regen en wind. Een 15-tal bomen gingen half februari om, maar er was ook al 'nieuw leven' te ontdekken: veel sneeuwkllokjes natuurlijk, maar volgens 'spotter' Paul Brassé zijn ook de winterakoniet en het lenteklokje te vinden. Ook zag hij koperwieken in het park. Kortom: de lente kondigt zich aan!

De afgelopen maand is er flink gesnoeid, door gemeente en enkele vrijwilligers, en op onze eerste twee werkdagen is al dat hout uit het park gehaald; heerlijk om weer buiten te werken!

En, opletende wandelaars hebben het vast gezien: het damwandje bij de ingang van het park aan de Waterlinieweg is vernieuwd. Helaas kostte dat een paar bomen en aanplant, maar we zijn met de gemeente de herplant aan het voorbereiden. Het dammetje met pomp is ooit geplaatst om het mogelijk

te maken de waterstand bij de studentenappartementen (het oude Provinciehuis) te kunnen verlagen als de kelders onderlopen.

Het bestuur heeft ook besloten om met Paul van Kan, landschapsadviseur, een lange termijn beheers- en ontwikkelplan voor het park te gaan maken en uitvoeren. We zijn al gestart: Paul heeft het park opgedeeld in 'segmenten' (delen van het park met eigen kenmerken qua beplanting en structuur) en grof beschreven wat er in staat en wat er kan verbeteren. Het bestuur, geholpen door vrijwilligers, gaat dit verder invullen en het beheer daar op den duur op afstemmen. Het voordeel van dit plan is dat we het beheer dan beter ingepast in het 'grote' (lange termijn) perspectief kunnen uitvoeren; we werken beter toe naar ons lange termijn doel met het Park: meer diversiteit, meer duurzaamheid en voorbereid op een mogelijk intensiever gebruik.

Tenslotte: na het vertrek van Ineke Blijleven werd al besloten dat Hans Schriever de praktische organisatie en coördinatie van het beheer van het park gaat doen. Er is nu ook een nieuw bestuurslid gevonden: Daniel van Heusden. Hij gaat de meer inhoudelijke delen van het beheer doen, inclusief de contacten met de gemeente en aannemers. Zijn introductie komt in het volgende bulletin. Welkom Daniel!

Piet van Ommeren, voorzitter

Troostrijk

Op een zonnige februaridag, terwijl de lente iedere dag terrein wint, halen echtgenoot Marcel en vriendinnen Ilona Maijoor en Wibbine de Ruig herinneringen op aan hun dierbare Hanneke Goossens Van Rhijn. Zij overleed op 14 augustus 2020. Een vrouw in de bloei van haar leven, 54 jaar, die een man en drie kinderen nalaat. Na een korte vakantie in New York bleef ze moe en ontwikkelde andere klachten. Acute leukemie was de verpletterende diagnose. Terwijl Nederland kennismaakte met Covid-19 begon zij met haar eerste chemokuren, gevolgd door een stamceltransplantatie. Helaas bleef het zo vurig gehoopte herstel uit.

Hanneke was hoofd financiën en bedrijfsvoering van het vsbonds – een goeddoelenorganisatie die culturele en maatschappelijke initiatieven steunt. Met haar gezin woonde ze aan de Maliebaan. Ilona en Wibbine kende ze van Rijsweerd waar ze eerder woonden. Hun contacten liepen eerst via de kinderen en verdiepten zich gaandeweg.

Tijdens haar strijd tegen de ongewenste indringer in haar lijf en leven, was Hanneke regelmatig als wandelaar te vinden in Bloeyendael. Ze werd vaak vergezeld door mensen die haar steunden. Zo was Ilona of Wibbine geregeld in haar gezelschap. Zij kenden elkaar vaag,

pas na het overlijden van hun vriendin hebben ze nader kennism gemaakt. Hanneke genoot erg van die wandelingen, ze was een buitenmens en ze hield van dieren. Schilderijen in de kamer (van haar hand) getuigen hiervan. Na al die dagen in het ziekenhuis was er een groot verlangen om de wind te voelen en de zon op haar gezicht te laten stralen. Daarbij is het fijn om een gesprek te combineren met een wandeling.

Als rouwverwerking wandelen Ilona en Wibbine nu veel samen in Bloeyendael. Zo ontstond het idee om iets "positiefs te doen voor het park met een liefdevolle herinnering aan haar". Ze polsten Ineke Blijleven, de beheerder. Ook Marcel werd erbij betrokken. "Een herinneringsplek in Bloeyendaal" sprak hem erg aan. Het wordt een nog aan te planten *geoorde wilg* bij de nieuwe amfibieënpool. Samen met een paar andere vriendinnen hebben ze een bedrag gedoneerd aan de Stichting Bloeyendael waarmee o.m. de boom betaald kan worden.

"Een jonge boom, nieuw leven, dat is troostrijk!"

Jan Heijmans

REDACTIE

Paul van Niekerk en Jan Heijmans

FOTOGRAFIE

Paul Brassé, Jan Heijmans en Marcel Goossens

VORMGEVING

KM Grafisch Werk, Utrecht

DRUK

Kopijwinkel, Utrecht

LOGO

Illustratie Dick Bruna © copyright Mercis bv, 1991

De zwarte els

De zwarte els (*Alnus glutinosa*) is een boom uit de berkenfamilie en ze is inheems voor Europa en Azië. De aanduiding *glutinosa* verwijst naar de kleverige zaden en knoppen. De boom kan meer dan 100 jaar oud en 10-25 meter hoog worden. Met vaak meerdere stammen van 50-80 cm omvang.

De zwarte els is gemakkelijk te herkennen aan de grote omgekeerde eironde bladeren die 4-11 cm lang worden en 5-8 nervenparen hebben. De houtige, mannelijke katjes vallen niet uiteen bij rijpheid zoals bij berken; ze zijn langwerpig, 6-12 cm lang. De vrouwelijke katjes zijn ovaal, roodbruin en zitten met 3-5 stuks samen en zijn gesteeld. De zaden van de zwarte els worden in september gevormd door de vrouwelijke bloemen; het zijn de schutbladeren van deze bloemen die houtig worden.

De boom groeit op alle bodemsoorten, maar verkiest nattere plaatsen zoals waterkanten; ze is droogtegevoelig, oppervlakkig wortelend en licht minnend. Door de grootschalige landbouw is in Nederland de waterstand op veel plekken gedaald. Het aantal zwarte elzen is daarom afgenomen.

De inheemse elzen leven in symbiose met de bacterie *Frankia alni* die zorgt voor de binding van stikstof uit de lucht;

deze bacterie bevindt zich in knolletjes aan de wortels. Hierdoor kan de els leven op oorspronkelijk arme bodem, waarbij door de aanwezigheid van de els de bodem langzamerhand verrijkt wordt. Deze verrijking zorgt er uiteindelijk weer voor dat de samenstelling van de ondergroei kan wijzigen, waardoor er (o.a.) veel brandnetels kunnen gaan groeien.

Droog elzenhout is duurzaam en gemakkelijk te verwerken. Er worden klompen, sigarenkistjes en bezemstelen van gemaakt en uit de bast, vruchten en bladeren worden kleurstoffen gewonnen. Na het kappen krijgt het hout een mooie orangerode kleur. Ook is het hout goed bestand tegen verrotting als het volledig in water is ondergedompeld, waardoor het hout ook goed bruikbaar is als heipaal.

In park Bloeyendaal staan relatief veel zwarte elzen. De bomen trekken kenmerkende fauna aan, zoals het elzenhaantje (insect) en de sijs (vogel). Laatstgenoemde soort kun je tijdens een winterwandeling in het park in groten getale aantreffen op de zwarte elzen, waarbij ze foerageren op de zaden van de els, de zgn. 'elzenproppen'. Het gekwetster van tientallen sijsjes stemt mij altijd weer vrolijk!

Ineke Blijleven

Dwaallichtjes

In elzenhagen ruist de wind,
als droevig geestenfluister.
In 't hele woudgebied toch vindt
men 't klagen niet zó duister.

De els had niet bepaald een goede reputatie bij onze voorouders, zo blijkt uit dit oude volksrijmpje. Mensen waren bang voor deze 'spookboom' die zo graag in moerassige omstandigheden groeide, want bij moerassen kon je maar beter uit de buurt blijven! En dat had alles te maken met een bijzonder verschijnsel dat je soms kon waarnemen boven moerasland; wie hier 's nachts ronddoolde, zou zomaar een dwaallichtje kunnen ontmoeten.

Dwaallichtjes zijn blauwachtig flakkerende vlammetjes die wel wat op tengere elfjes lijken. Het zouden de zielen zijn van ongedoopt gestorven kinderen, die je 's nachts als vlammetjes om de els kon zien dansen en die mensen het moeras in probeerden te lokken. Tegenwoordig weten we dat het om ontbrandend methaangas gaat dat ontstaat bij de afbraak van organische stoffen in zuurstofloze omstandigheden, maar voor onze voorouders was het pure spokerij.

Nu werd de els al van oudsher geassocieerd met dood en wedergeboorte. Vol-

gens heidense volkeren lagen op verschillende plaatsen in Europa sacrale eilanden die geassocieerd werden met elfen en doden. Op deze eilanden vonden inwijdingen plaats waarbij mensen een rituele dood en wedergeboorte meemaakten. Hier vereerden priesters de drievoudige godin van de jeugd, de volwassenheid en de ouderdom, gesymboliseerd door de maagd, de moeder en de wijze oude vrouw. De drievoudige godin stond voor de kringloop van het leven en de els was aan haar gewijd. Dat kun je afleiden uit haar elzenproppen, want die hangen vaak in drie generaties aan de boom; de rode onbevuchte bloempjes staan voor de maagd, de groene bevruchte elzenproppen staan voor de moeder en de bekende zwarte elzenproppen, waar het zaad alweer uit verdwenen is, staan voor de wijze oude vrouw.

Al deze eilanden hadden met elkaar gemeen dat het er altijd lente was en telkens zijn ze omzoomd met els. Avalon zou zo'n eiland geweest kunnen zijn; het eiland in de nevelen, waar koning Arthur ligt te slapen. Het is dus niet zo vreemd dat dwaallichtjes juist onder de els dansten, want via de geest van de els probeerden ze alsnog een weg naar de andere wereld te vinden.

Christien Hidding

Allardsoog

Wie met de bus van Utrecht CS richting centrum rijdt, ziet vlak voor de Leidseveertunnel een kolossale muurschildering: De slapende Mars (Hendrick ter Brugghen). Toeval of niet, maar in een van de straten hier achter, woont Jan de Mars te midden van zijn vele boeken.

We zien hem sinds een jaar of drie geregeld in het Park. Eerst op de vrijwilligersdagen. Maar tegenwoordig ook als lid van de woensdagse knipploeg. De knippers zorgen ervoor dat de paden niet overwoekerd worden door bramen en struiken. Ze gaan de strijd aan met de Japanse duizendknoop en het zwervvuil. Zijn kennismaking met Bloeyendael is bijzonder. Hij wist van het bestaan niet af. Jan is echter een aantal keren per jaar huiswacht van het Nivonhuis in Allardsoog. Daar ontmoette hij penningmeester Ton van Alphen, die mee deed aan de vogelmidweek. Ton vergat de oplader van zijn telefoon en Jan bracht hem terug op de afgesproken plek: Bloeyendael Binnen. Jan was gelijk verkocht, werd donateur en vrijwilliger.

Allardsoog is een vertrouwd adres voor Jan de Mars. Hij komt er al jaren, eerst als gast, later als vrijwilliger. Als huiswacht beheert hij dan het Nivonhuis voor een korte periode. Doet allerlei klusjes en houdt zich vooral bezig met de tuin. Hij is van huis uit niet echt een natuurmens. Het groene gevoel is gaandeweg gegroeid. "Je hebt vaak eer van je werk. Het geeft voldoening als

alles er weer verzorgd uitziet. Ik ben op kleine schaal bezig om de natuur een kans te geven".

Allardsoog, waar Groningen, Friesland en Drenthe elkaar raken, is dicht bij zijn geboortegrond. Jan is nl. in 1951 in Wijnjeterp geboren. Hij verliet Friesland toen hij vijf was, vader kreeg toen een mooie functie in de zuivelfabriek van een oom in Bodegraven. Daar in het Hart van Holland bracht Jan zijn jeugd door, hij ging naar de HBS in Gouda. Later verhuisde hij naar Utrecht en bekwaamde zich aan de PA in het vak van onderwijzer. Maar voor de klas heeft hij nauwelijks gestaan. In militaire dienst ontwikkelde hij interesse in de Derde Wereld. Hij ging ontwikkelingsgeografie studeren. Zodoende verbleef hij een half jaar in Maleisië. Daar deed hij sociaaleconomisch onderzoek naar de levensvatbaarheid van twee irrigatieprojecten. Toen hij klaar was met zijn studie bleek dat er met deze bagage weinig te vinden was op de arbeidsmarkt. Jan werd vrijwilliger bij de Landelijke India Werkgroep. Hij kwam in het bestuur als penningmeester. In de avonduren behaalde hij het diploma Moderne Bedrijfsadministratie. De rest van zijn ar-

beidzame leven wijdde hij aan de financiële administratie van twee kleine bedrijven en de Werkgroep. "Ik had mijn eigen winkeltje met veel vrijheid, dat vind ik prettig". Rond zijn 55ste werd hij echter uitgeschakeld door een RSI-arm. Hij belandde in de WAO. Dat was een moeilijke tijd. Niet meer kunnen wat je zou willen.

Gelukkig kon hij zijn tijd goed vullen bijvoorbeeld met genealogisch onderzoek. Na het zoekwerk naar de familienaam 'de Mars', is hij nu meer bezig met de wortels van zijn grootmoeder: oma Berkenbosch. Hij deed interessante ontdekkingen. Zo was een van zijn voorvaderen, Willem Semler, hovenier op het landgoed van Marijke Meu, de stammoeder van de Oranjes. Jan ontwikkelde zich tot een enthousi-

ast kenner van de Friese geschiedenis. De in zijn *heitelân* veel voorkomende klokkenstoelen hebben zijn speciale belangstelling. 'Als er een nieuwe stoel bij komt of er wordt er een gerestaureerd, dan volg ik dat'. Op een van de klokken ontdekte hij de naam van een van zijn voorouders. Er was ooit een stichting die zich met dit cultureel erfgoed bezighield. Jan was secretaris. Helaas heeft de vergrijzing zodanig toegeslagen, dat het bestuur besloot er mee te stoppen. Jan beheert nu in zijn eentje het archief en brengt nog steeds periodiek verslag uit.

Allardsoog is trouwens een mooi vertrekpunt om de klokkenstoelen te bezoeken.

Jan Heijmans

Steenmarters op bezoek

In september vorig jaar legde een wildcamera* een herhaald nachtelijk bezoek vast van een koppel steenmarters, dat de geur van pindakaas niet kon weerstaan.

Anvankelijk verkeerden we in de veronderstelling dat het om boommarters ging, aangezien die eerder gespot zijn in het park. Bovendien verwacht je steenmarters - die naar hun naam natuurlijke en gebouwde steenomgevingen prefereren - niet direct in een bos. Na melding met foto op waarneming.nl werden we gecorrigeerd door een expert: het ging toch echt om steenmarters.

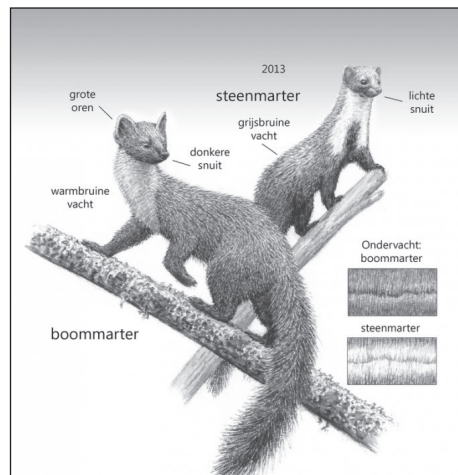
Biotoop

Het blijkt dat beide soorten zich de laatste jaren sterk hebben uitgebreid, en inmiddels ook voorkomen in onverwachte biotopen. Zo worden boommarters in Amsterdamse parken aangetroffen, en worden steenmarters ver van de stedelijke omgeving gesignaleerd, zoals in bossen en zelfs de Friese veenweidegebieden. De omgeving zegt dus niet zoveel (meer) over welk soort je kunt aantreffen.

Determinatie

Voor de determinering zijn we daarom op uiterlijke kenmerken aangewezen. Beide martersoorten zijn even groot

(als een kat), bewegen soepel en kunnen goed klimmen. Wat zijn de belangrijkste uiterlijke verschillen? Bij een toevallige ontmoeting zal het nog niet meevallen om de soort op uiterlijk vast te stellen. Daar komt bij dat marters nogal eens verward worden met buning (ook eerder gezien in park), fret of hermelijn. Deze laatste drie zijn overigens veel kleiner van formaat.

Tekening: Jeroen Helmer/Marterstichting

Territorium

Steenmarters prefereren in de winter slaapplekken die beschermen tegen kou, en vinden die vaker in een gebouwde omgeving. Omdat hun territorium enkele honderden hectares groot kan zijn, hoeven we niet aan te nemen dat dit paartje een onderkomen in ons park heeft. In de wijde omgeving zijn er voldoende plekken te vinden in de vorm

van stallen, schuren, kruipkelders, zolders en wellicht ook kantoren. Steenmarters staan erom bekend dat ze in de schemering en 's nachts actief zijn, terwijl boommarters overdag jagen. Maar ook deze vuistregel biedt geen zekerheid: steenmarters worden ook vaker overdag gezien. Marters eten van veel walletjes: muizen, jonge konijnen, vogels, eieren, kikkers, insecten, maar ook fruit en bessen.

Overlast

In de directe nabijheid van mensen kunnen steenmarters als zeer hinderlijke

en luidruchtige burens ervaren worden. Vooral speelse jongen maken veel lawaai. Ook de zogenaamde latrines waar ze hun uitwerpselen deponeren zorgen voor (stank)overlast. Een laatste vorm van overlast is dat ze graag op kabels van (nog warme) geparkeerde auto's knagen. Daarover heeft de stichting Bloeyendael nog geen klachten ontvangen.

Paul Brassé

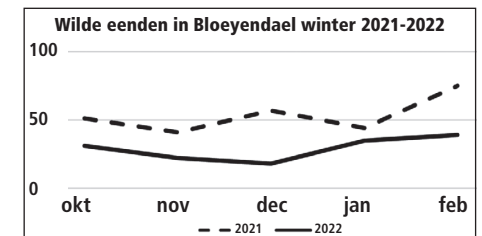
* Video steenmarters op bezoek op www.bloeyendael.nl/gespot

Bronnen: Zoogdierverseniging, Wikipedia, Naturetoday.com, Waarneming.nl, Steenmarter.be

Waar blijft de wilde eend?

Sinds vorige winter tel ik met mijn dochter Tessa op verzoek van SOVON vanaf oktober tot en met april de aantallen watervogels in het gebied tussen A27, Biltsestraatweg en de Waterlinieweg. De telling biedt inzicht in de getalsontwikkelingen van een 14-tal soorten die in het park e.o. voorkomen. Het meest opvallende in de uitkomsten is de achteruitgang van de wilde eend. In februari stond de teller op 39, terwijl we een jaar eerder nog 75 eenden telden. Die neergang sluit aan bij de nationale trend: sinds 1990 is het aantal broedparen met 30% afgenomen.

Enkele vermoede oorzaken bleken **niet** te kloppen, waaronder een afnemend nestsucces en een verminderde overleving. SOVON vermoedt dat het pro-

bleem in de kuikenfase zit. Wilde eenden verliezen meer kuikens dan andere eendensoorten. Een reden zou nestverstoring en predatie door roofdieren kunnen zijn, zoals vossen, marters, blauwe reigers, maar ook snoeken. Een andere eendensoort, de krakeend, brengt meer kuikens groot, waarschijnlijk omdat ze hun nest beter verstoppen en verdedigen. Overigens kan de achteruitgang van de wilde eendenstand in Bloeyendael ook andere en lokale oorzaken hebben.

Paul Brassé

Sneeuwkllokjes, een witte gloed

Bloeyendael staat bekend om zijn grote aantallen sneeuwkllokjes die in februari/maart hele velden een witte gloed geven. Elk jaar is het weer een verbluffend schouwspel. Waar komen ze toch vandaan?

In 1990, na de oprichting van de Stichting Bloeyendael, werd er een beheerplan voor het park opgesteld. Theo de Ronde, bioloog en voormalig beheerder, was daarbij betrokken. We vragen hem naar de geschiedenis van de sneeuwkllokjes in Bloeyendael.

5000 bollen

Onderdeel van het beheerplan was het uitplanten van stinsenbollen. In 1991 en de volgende twee jaar werden er per keer – met een flink aantal vrijwilligers – meer dan 5000 bollen in de aarde gezet. Sneeuwkllokjes, maar ook andere soorten zoals sneeuwroem, vogelmelk, krokussen, holwortel, bosanemoon, hyacint en wilde narcis.

Van al die aanplant zijn vooral het sneeuwkllokje en de wilde narcis goed aangeslagen, de sneeuwroem is roemloos ten onder gegaan.

Theo vertelt hoe het kan dat de sneeuwkllokjes het zo goed doen in Bloeyendael. “In de eerste plaats is dat natuurlijk de rust en de rijke niet al te zure grond. Sneeuwkllokjes hebben na de bloeitijd licht en warmte nodig om te ver-

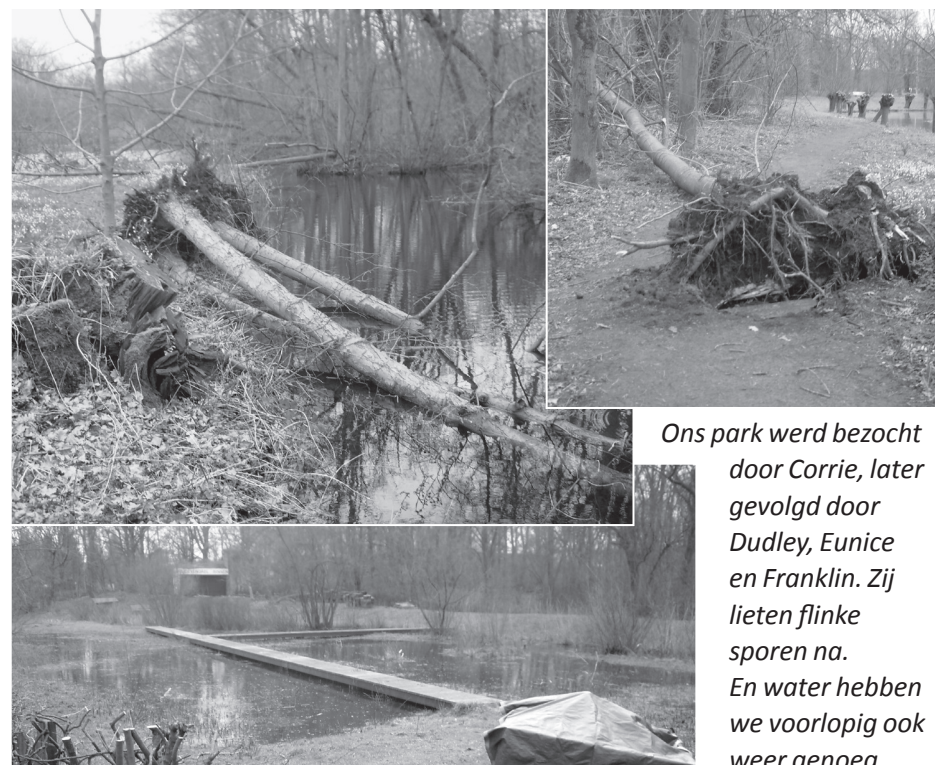
sterken en aanwas te krijgen voor het opvolgende jaar. Onder de nog kale struiken en bomen in het voorjaar gedijen ze dan goed. Wat ook helpt is dat konijnen en muizen niet van de giftige sneeuwkllokjes houden!

“De keuze destijds voor sneeuwkllokjes was niet helemaal willekeurig. Een beetje afgekeken bij Amelisweerd”, zegt Theo, “daar floreerden de sneeuwkllokjes al langer. Lentekllokjes en zomerklokjes stonden er destijds al in Bloeyendael. Zomerklokjes met name in de Heemtuin. Die zijn verder met rust gelaten en verspreidden zich zelf, bij goed maaibeheer”.

Winterakoniet

In de loop der jaren is er steeds meer variatie ontstaan in lentebloemsoorten. Die zijn niet per se aangeplant maar komen door natuurlijke spreiding of door aangeleverde grond vanzelf in het park terecht. Zo is een andere opvallende vroegbloeier de gele winterakoniet en daarnaast het prachtklokje verschenen. Voorheen zagen we volgens Theo ook geregeld nog een holwortel, maar die is weer verdwenen. En niet te missen maar met een bloeitijd ná de sneeuwkllokjes, is de ook witte daslook. Die zien we vanaf maart/april op zijn beurt zich in witte velden over Bloeyendael uitspreiden.

Paul van Niekerk

Ons park werd bezocht door Corrie, later gevolgd door Dudley, Eunice en Franklin. Zij lieten flinke sporen na. En water hebben we voorlopig ook weer genoeg.

ACTIVITEITEN VOORJAAR 2022

ACTIVITEIT	DATUM	TIJD
Voorjaarsreceptie	Vrijdag 18 maart	17.00 – 19.00
OPEN ZONDAG (bomen in het park)*	Zondag 10 april	13.00 – 17.00
OPEN HUIS en HEEMTUIN	Dinsdag 3 mei	12.00 – 14.00
OPEN ZONDAG (vogelgeluiden I)	Zondag 8 mei	13.00 – 17.00
OPEN ZONDAG (bijendag)	Zondag 22 mei	13.00 – 17.00
OPEN HUIS en HEEMTUIN	Dinsdag 7 juni	12.00 – 14.00
OPEN ZONDAG (geneeskrachtige kruiden)	Zondag 12 juni	13.00 – 17.00
OPEN ZONDAG (vogelgeluiden II)	Zondag 26 juni	13.00 – 17.00
OPEN ZONDAG	Zondag 27 juni	13.00 – 17.00

* Op de open-zondagen worden er themawandelingen aangeboden. Deze sluiten zoveel mogelijk aan bij het seizoen en starten om 14.00 uur.